

156. löggjafarþing 2025-2026
Þingskjal x — x. mál.

Frumvarp til laga

um skipan nefndar til að kanna aðbúnað barna sem vistuð voru fyrir atbeina stjórnvalda á einkaheimilum

Flm.: Forsætisráðherra

1. gr.

Ráðherra er heimilt að setja á fót nefnd til að kanna aðbúnað barna sem vistuð voru á vegum ríkis og sveitarfélaga á einkaheimilum. Lög þessi taka til einkaheimila þar sem börn voru vistuð fyrir atbeina stjórnvalda samkvæmt ákvörðun, samningi við opinberan aðila eða á grundvelli opinbers leyfis á tímabilinu 27. mars 1947 til 1. júní 2002.

Lög þessi taka eingöngu til vistunar barns utan heimilis þess í sólarhringsvistun eða lengri samfelldri dvöl.

Með einkaheimili er í lögum þessum átt við heimili í eigu eða umsjón einstaklinga eða lögaðila sem ekki eru opinberar stofnanir, þar á meðal fósturheimili.

2. gr.

Markmið könnunarinnar og meginverkefni nefndarinnar skulu vera eftirtalin, eins og nánar skal útfært í erindisbréfi:

1. Að lýsa því kerfi sem var við lýði varðandi vistun barna á einkaheimilum og opinbert eftirlit með henni á því tímabili sem við á, sbr. einnig 1. gr.
2. Ef tiltekið heimili er tekið til skoðunar, skal leitast við að staðreyna, eins og kostur er, hvort börn hafi á meðan á vistun stóð búíð við aðstæður eða sætt meðferð sem samrýmdist ekki gildandi reglum, viðmiðum eða almennum kröfum um velferð barna á þeim tíma.
3. Að kanna, sbr. 2. tölul., hvort annmarkar hafi verið á hvernig vistun var komið á, leyfisveitingum og opinberu eftirliti, eða viðbrögðum við upplýsingum og tilkynningum, eftir því sem við á.

Nefndin skal skila ráðherra skriflegri skýrslu um störf sín með rökstuddum niðurstöðum innan þess tíma sem ráðherra ákveður í erindisbréfi, þó eigi síðar en þremur árum frá skipun nefndarinnar nema sérstakar ástæður mæli með því og þá með samþykki ráðherra. Með birtingu lokaskýrslu lýkur störfum nefndarinnar.

3. gr.

Nefndin skal vera sjálfstæð og óháð í störfum sínum og skipuð þremur nefndarmönnum. Skal formaður hennar uppfylla starfsgengisskilyrði héraðsdómara. Við val á öðrum nefndarmönnum skal meðal annars horft til þekkingar á sviði sálfræði og barnaverndar. Nefndinni er heimilt að kalla eftir aðstoð sérfræðinga eða annarri aðstoð við einstaka þætti könnunarinnar.

Um sérstakt hæfi nefndarmanna og starfsmanna fer eftir sömu reglum og fram koma í 3. gr. stjórnsýslulaga.

Nú verður ágreiningur um sérstakt hæfi nefndarmanns og sker þá nefndin úr, sbr. 5. gr. stjórnsýslulaga. Ágreiningi um almennt hæfi nefndarmanns verður skotið til ráðherra.

Ef dómari er skipaður til setu í nefndinni skal honum veitt leyfi frá störfum dómsins meðan nefndin starfar. Opinber starfsmaður, sem skipaður er til setu í nefndinni eða starfar fyrir hana, á rétt á launalausum leyfi þann tíma sem nefndin starfar. Sá sem starfar fyrir nefndina heldur réttindum sem hann hefur áunnið sér á grundvelli laga eða kjarasamninga og frekari ávinnslu þeirra, þ.m.t. lífeyrisréttindum.

4. gr.

Nefndin skal hafa frjálstan og óheftan aðgang að öllum gögnum í vörslum stjórnvalda sem varða aðbúnað barna á fósturheimilum eða sambærilegum heimilum sem erindisbréf hennar nær til. Þar á meðal eru gögn sem hafa að geyma almennar og viðkvæmar persónuupplýsingar og gögn sakamála hjá lögreglu og ákærvaldi. Með gögnum er átt við skýrslur, skrár, minnisblöð, bókanir, samninga, álit sérfræðinga og önnur gögn sem nefndin óskar eftir í þágu rannsóknar hennar, hvort sem þau eru skrifleg, prentuð eða í rafrænu formi. Skulu þau afhent innan þess tíma sem nefndin óskar og án endurgjalds.

Nefndinni er jafnframt heimilt að kalla eftir sjúkraskrárn barna sem falla undir rannsókn hennar frá heilbrigðisstofnunum og frá sjálfstætt starfandi heilbrigðisstarfsfólki að fengnu upplýstu samþykki viðkomandi og að því marki sem það er nauðsynlegt til að rækja hlutverk hennar skv. 2. gr. Stjórnendum heilbrigðisstofnana og heilbrigðisstarfsfólki er skylt að veita nefndinni aðgang að slíkum gögnum án tafar og óháð lögbundinni þagnarskyldu, að uppfylltu skilyrði um samþykki.

5. gr.

Nefndinni er heimilt að taka skýrslur af þeim sem voru í fóstri eða sambærilegri vistun á vegum stjórnvalda á einkaheimili og hverjum þeim öðrum sem nefndin telur að búi yfir vitneskju sem komi að notum í starfi hennar enda veiti þeir samþykki sitt.

Læknum, öðru heilbrigðisstarfsfólki, starfsmönnum á vegum barnaverndar, lögreglu, starfsmönnum sveitarfélaga og öðrum opinberum starfsmönnum, sem ella væru bundnir þagnarskyldu, er skylt að veita nefndinni upplýsingar sem lúta að aðbúnaði barna á heimili sem athugun beinist að sé þess óskað, eftir atvikum með því að gefa nefndinni skýrslu. Hið sama gildir um þá sem hafa látið af störfum. Öðrumsem nefndin telur að kunni að búa yfir vitneskju sem nýtist í störfum hennar, og ella væru bundnir þagnarskyldu starfa sinna vegna, er jafnframt skylt að veita nefndinni upplýsingar.

Þeim sem gefur skýrslu fyrir nefndinni er heimilt að skorast undan því að svara spurningu ef ætla má að í svari hans geti falist játning eða bending um að hann hafi framið refsiverðan verknað eða að það geti orðið honum til mannorðsspjalla.

Ráðherra er heimilt að mæla fyrir um í reglugerð að þeim sem þess óska standi til boða sálfræðiaðstoð eða viðeigandi ráðgjöf í tengslum við skýrslugjöfina.

Sá sem vísvitandi gefur nefndinni rangar eða villandi upplýsingar skal sæta sektum eða fangelsi allt að fjórum mánuðum. Um slík mál fer samkvæmt lögum um meðferð sakamála.

6. gr.

Nefndin fjallar ekki um refsiverða háttsemi einstaklinga eða refsíabyrgð. Vakni grunur við rannsókn nefndarinnar um að refsiverð háttsemi, sem ekki er bersýnilega fyrnd, hafi átt sér stað tilkynnir hún það lögreglu eða ákærvaldi. Nefndin skal haga störfum sínum þannig að könnun hennar raski ekki mögulegri rannsókn sakamáls og getur nefndin frestað umfjöllun um tiltekin atvik á meðan þau eru til meðferðar hjá lögreglu eða ákærvaldi.

Hafi lögregla eða ákærvald ákveðið að fella mál niður eða ákveðið að taka tiltekin atriði ekki til rannsóknar er nefndinni þó heimilt að fjalla um atvik innan ramma þeirrar rannsóknar sem afmörkuð er í erindisbréfi og að því marki sem samrýmist lögum þessum.

Nefndin tekur ekki til rannsóknar mál sem eru til meðferðar hjá öðrum stjórnvöldum eða dómstólum á sama tíma nema að því marki sem nauðsynlegt er til að varpa ljósi á önnur atvik sem falla undir rannsókn nefndarinnar og gildissvið laganna.

7. gr.

Fundir nefndarinnar eru lokaðir.

Á nefndarmönnum og starfsmönnum nefndarinnar hvílir þagnarskylda skv. X. kafla stjórnsýslulaga. Þagnarskylda helst þegar störfum nefndarinnar er lokið. Nefndinni er þó heimilt að afhenda upplýsingar og gögn til sérfræðinga og ráðgjafa nefndarinnar í þeim mæli sem nauðsynlegt er. Afhendi nefndin upplýsingar á grundvelli þessarar heimildar hvílir þagnarskylda á þeim sem fær gögnin afhent.

Ákvæði 1. mgr. skal þó ekki standa í vegi fyrir því að nefndin geti birt upplýsingar sem annars væru háðar þagnarskyldu ef nefndin telur slíkt nauðsynlegt til að rökstyðja niðurstöður sínar. Nefndin skal þó aðeins birta upplýsingar um persónuleg málefni einstaklinga að almannahagsmunir af því að birta upplýsingarnar vegi þyngra en hagsmunir þess einstaklings sem á í hlut.

Formanni nefndarinnar er heimilt að veita almennar upplýsingar um störf nefndarinnar og verklag á meðan hún starfar enda varði þær ekki upplýsingar sem háðar eru þagnarskyldu.

8. gr.

Kröfum í einkamáli og málum skv. 2. og 3. tölul. 242. gr. almennra hegningarlaga út af atriðum er koma fram í skýrslu nefndarinnar eða öðrum skýrslum í tengslum við rannsóknina verður ekki beint gegn nefndarmönnum sem unnið hafa að rannsókninni. Sama gildir ef mál er höfðað út af málsmeðferð í tilefni af henni. Íslenska ríkið ber ábyrgð á athöfnum þeirra eftir almennum reglum og ber ábyrgð á kostnaði, hvort sem mál er höfðað fyrir innlendum eða erlendum dómstóli.

9. gr.

Ráðherra ákveður skipan nefndarinnar, skipunartíma og þóknun og setur henni erindisbréf þar sem nánar er mælt fyrir um verkefni nefndarinnar. Ráðherra metur hvort rannsókn taki í upphafi eingöngu til 1. tölul. 2. gr.

Þrátt fyrir tímamarkið í 1. mgr. 1. gr. er heimilt að erindisbréf ráðherra taki jafnframt til vistunar barna sem hófst eftir 1. júní 2002 að því tilskildu að hún hafi farið fram fyrir atbeina stjórnvalda á einkaheimili og byggst á sama samningi eða ákvörðun og lá til grundvallar vistun barna á heimilinu fyrir það tímamark.

Kostnaður við störf nefndarinnar, þar með talið þóknun nefndarmanna, skiptist til helminga milli ríkissjóðs og Jöfnunarsjóðs sveitarfélaga. Áður en nefnd er skipuð og erindisbréf gefið út skal ráðherra hafa samráð við Samband íslenskra sveitarfélaga.

Nefndinni er heimilt að taka við upplýsingum um meinta annmarka á aðbúnaði barna, og eftirliti með honum, sem voru í fóstri eða sambærilegri vistun fyrir atbeina stjórnvalda á einkaheimilum. Telji nefndin ástæðu til getur hún gert rökstudda tillögu til ráðherra um breytingu á erindisbréfi eða nýtt erindisbréf. Nefndin metur hvaða gögn þurfi að fylgja tillögunni. Ráðherra skal taka afstöðu til slíkrar tillögu innan sex vikna frá móttöku hennar.

Ráðherra er heimilt að setja í reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd laga þessara, þar á meðal um skipan nefndarinnar, málsmeðferðarreglur og fyrirkomulag stuðnings við þá sem gefa skýrslu fyrir nefndinni.

10. gr.

Upplýsingalög gilda ekki um störf nefndarinnar eða um þau gögn sem nefndin aflar sér eða sem hún útbýr eða lætur útbúa. Upplýsingalög gilda þó um skýrslu nefndarinnar til ráðherra, sbr. 3. mgr. 2. gr. Þá gilda lög um opinber skjalasöfn ekki um aðgang að gögnum nefndarinnar á meðan hún starfar.

Ákvæði 1. og 2. mgr. 17. gr. laga um persónuvernd og vinnslu persónuupplýsinga gilda ekki á meðan nefndin er að störfum. Sama gildir um ákvæði stjórnsýslulaga nema sérstaklega sé til þeirra vísað í þessum lögum.

9. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

DRÖG